

South — South Relations in a Changing World Order. Toim. JERKER CARLSSON. Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1982.

Kirja koostuu viidestä artikkelista, jotka perustuvat Afrikkainstituutin jo keväällä 1981 järjestämän seminaarin esitelmiin.

Sekä seminaari että kirja käsittelevät 1970-luvun lopulla ajankohtaiseksi nousutta ongelmaa, kansainvälisen järjestelmän muutosta. Runsaassa tuotannossa teemaa on lähestytty milloin maailmantalouden kriisin ja milloin kansainvälisen järjestelmän hegemoniakriisin näkökulmasta. Tarkastelutavasta riippumatta yleisenä käsityksenä on esiintynyt ajatus siitä, että kansainvälinen järjestelmä on kokemassa rakenteellisia muutoksia.

Carlssonin toimittama kirja nostaa esiin muutoskeskustelussa vähemmälle huomiolle jääneen kehitysmaiden muuttuvan aseman kansainvälisessä järjestelmässä. Kirjassa kehitysmaiden muuttuva asema kytkeytyy osaksi kapitalistisen maailmantalouden muutosta, minkä yhtenä elementtinä on nähtävä jo pitkälle toteutunut tuotantokapasiteetin siirtäminen eräisiin kehitysmaihin. Tämä »valikoitu» siirtäminen on omalta osaltaan synnyttänyt kehitysmaiden keskinäisen hierarkian. Kehitysmaat ovat joutuneet keskenään eriarvoiseen asemaan.

Tämä ei ole mikään yllättävä uusi havainto, sillä sama ajatus on sisältynyt jo esimerkiksi sub-imperialismin teoriaan, mikä nousi kansainvälisen politiikan tutkimukseen jo 1970-luvun alkupuolella. Silti tällä kehityksellä on oma merkityksensä uudessa tilanteessa. Samalla kun kansainvälisessä järjestelmässä on tapahtumassa kokonaisvaltaisia muutoksia, mahdollistaa semiperiferian muodostuminen sellaisten etelä—etelä -suhteiden kehittymisen, jotka saattavat rikkoa perinteisiä pohjois—etelä -suhteita.

Kirjan anti onkin eteläisellä pallonpuoliskolla muodostuvien uusien maantieteellisten horisontaalien suhteiden analyysissä. Kysymyksessä on jo nyt varsin laaja kaupallisten, tuotannollisten ja pääomasuhteiden verkosto mikä on lisännyt kehitysmaiden keskinäistä kanssakäymistä. Rajoitettusti tätä voidaan pitää osoituksena alhaalta tapahtuvasta UKTJ-prosessista samoin kuin kollektiivisen omaehtoisuuden kehitymisestä, mikä 1970-luvulla nousi emansipatorisena teemana tieteelliseen keskusteluun.

Teos ei kuitenkaan sorru ylistämään uusia suhteita, joiden kehittyminen on

aikoinaan nähty tieksi ulos eriarvoisesta kansainvälisestä järjestelmästä. Etelä — etelä -suhteiden kehittymiseen liittyy myös kehitysmaiden asemien eriytyminen ja niiden keskinäisten vertikaalisten suhteiden kehittyminen. Kehitysmaiden joukosta ovat semiperiferiaan nousseet sellaiset valtiot kuin Brasilia, Intia ja Nigeria, joiden kehitysmaasuhteiden tarkasteluun neljä kirjan lukua keskittyy. Tähän semiperiferiaan kuuluvat myös Argentiina ja Meksikko. Muut kehitysmaat kuuluvat uudelleen muotoutuvaan periferiaan.

Semiperiferian maille on ollut 1970-luvulla ominaista varsin nopea taloudellinen kasvu. Samoin niiden osalle tulevat lisääntyneet kehitysmaiden keskinäiset suhteet. Tämä tarkoittaa sitä, että ensiksikin kehitysmaiden väliset taloudelliset suhteet ovat valtaosaltaan semiperiferian keskinäisiä suhteita. Toiseksi semi-periferian taloudellinen kasvu on johtanut niiden taloudelliseen ekspansioon vähemmän kehittyneisiin kehitysmaihin. Tällä viimeksi mainitulla ulottuvuudella on tuskin kysymys kollektiivisesta omaehtoisuudesta. Pikemminkin voidaan puhua penetraatiosta.

Samalla kun muutosprosessissa muotoutuu kehitysmaiden keskinäinen hierarkia ja uusi vertikaalisten suhteiden taso, samalla nämäkin suhteet horjuttavat perinteisen kansainvälisen järjestelmän rakenteita. Esimerkiksi Brasilia ja Intia ovat jo nyt kehittyneiden teollisuusmaiden kilpailijoita eräiden heikommin menestyneiden kehitysmaiden pääomamarkkinoilla. Samoin niiden tuotteet ovat sekä hinnaltaan että laadultaan muille kehitysmaille varteenotettava vaihtoehto, onhan ne kehitetty trooppisia olosuhteita varten. Paikallisten olosuhteiden tuntemus on johtanut myös siihen, että monet suuret rakennusprojektit ovat menneet semiperiferian maiden yrityksille.

Kokonaisuudessaan teos osoittaa ainakin sen, miten perinteiseen pohjois—etelä -asetelmaan urautuneelta tutkijalta jää helposti havaitsematta jopa kokonaisjärjestelmään merkittävästi vaikuttavat muutosilmiöt. Kansainvälinen järjestelmä on rakenteiden-sakin osalta kehittymässä moni-ilmeisemmäksi kuin minä se on totuttu näkemään. Tätä moninaistumista kirja painottaa hyvin.

Se ei kuitenkaan ole uusiin teoreettisiin aluevaltauksiin pyrkivä esitys. Etelän keskinäisten suhteiden kehittymisen osalta sitä on kuitenkin pidettävä informatiivisena.

J y r k i K ä k ö n e n

JURI KAŠLEV: Euroopan turvallisuus ja yhteistyö: Neuvostoliiton näkökanta. Kustannusliike Progress, Moskova 1983.

Nimensä mukaisesti kirja esittelee neuvostonäkökulmaa liennytyskehitykseen 1960- ja 1970-luvuilla ja liennytyksen myöhempiin kohtaloihin. Tässä katsannossa kirja on tervetullut lisä suomenkieliseen liennytystä käsittelevään kirjallisuuteen. Teoksen kirjoittaja Kašlev on lehtimiehenä seurannut hyvin läheltä, melkeinpä kokijana, kansainvälistä politiikkaa erityisesti niillä foorumeilla, joilla on tehty liennytyksen historiaa.

Niille, jotka ovat perehtyneet Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöproblematiikan kehitykseen, kirja ei järin paljon uutta anna. Kašlev ei vyörytä esiin uusia tuntemattomia asioita. Pääpaino hänen tekstissään on siinä, mitä Neuvostoliitto ja muut sosialistiset maat ovat tehneet liennytyksen edistämiseksi ja kehityksen jatkamiseksi kaikista vastahyökkäyksistä huolimatta. Jo tällä on oma merkityksensä suomalaisessa tiedotusilmapiirissä, missä Reaganista ja hänen aisankannattajistaan on tullut maailman mielipiteen ilmaisijoita.

Kirjan myönteisin anti on kuitenkin siinä, että sen perussävyinä on edelleen optimismi. Varsin yleisesti liennytys nähdään päättyneeksi vaiheeksi kansainvälisen politiikan historiassa. Tilalle on tullut uusi kylmän sodan kausi. Kašlev ei ole valmis allekirjoittamaan tällaista käsitystä. Teokseensa hän korostaa sitä, että pinnan alla kaikessa hiljaisuudessa liennytys on yhä edelleen elävä prosessi.

Kašlev pitää merkittävänä sitä, että Helsingin kokouksen jälkeen useat ETYK-päätösasiakirjan normit ovat siirtyneet valtioiden välisiin kahdenkeskeisiin sopimuksiin. Samalla kun tämä on osoitus liennytyksen elinvoimasta niin samalla normien

sitovuus on muuttunut astetta voimakkaammaksi. Samoin Kašlev näkee liennytyksen edistyvän erityisesti Euroopassa idän ja lännen välisen taloudellisen yhteistyön alueella, missä molemmilla osapuolilla on yhteistyöstä voitettavanaan merkittäviä taloudellisia arvoja.

Tutkimuksellisesti Kašlevin näkökulmaa on pidettävä antoisana laajemminkin kansainvälisen politiikan tutkimuksessa. Tutkijoilta jäävät liian helposti näkemättä sellaiset kestävätkä ja hiljaiset prosessit, joihin ei sisälly suurta dramatiikkaa, mikä asettaisi tutkimukselle sosiaalisen tilauksen. Erityisesti UKTJ-prosessin kohtaloiden selvittämisessä Kašlevin lähestymistapa saattaisi olla hedelmällinen.

Kokonaisuudessaan on todettava, että kirjalla ei ole suuria tieteellisiä ambitoita. Ehkä se myös siksi on yleistajuinen ja helppolukuinen. Lukukokemuksena länsimaista lukijaa saattaa kuitenkin rasittaa neuvostokulttuurissa ehkä luontevakin tapa korostaa ennen kaikkea kirjan alussa Leninin suurta merkitystä. Tarkoitam tällä tapaa puhua suuresta Leninistä ja eräitä muita vastaavanalaisia ilmauksia, mitkä voivat herättää länsimaisessa lukijassa jopa torjuvia asenteita kirjan muuten positiivisia näkökulmia kohtaan.

J y r k i K ä k ö n e n